

Janez Gregor Dolničar, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve: Ljubljana 1701-1714. Znanstvenokritično objavo izvirnika, opombe k prevodu, študijo in kazala pripravila in uredila Ana Lavrič. Ljubljana: Založba ZRC, 2003, 545 strani

Kdor je vsaj kdaj malo pozorneje pogledal v knjige, ki jih je napisala ali uredila umetnostna zgodovinarica dr. Ana Lavrič, ne bo presenečen ob ugotovitvi, da je delo mnogo več kakor korektno pripravljena objava in prevod Dolničarjeve *Historie*. Sámó dejstvo, da obsegata z opombami opremljeni izvirnik in komentirani prevod tega v več pogledih dragocenega zgodovinskega vira 300 od skupno 545 strani, govori za to, da je knjiga že po vsebini dosti širše zasnovana. Samó spremna študija, razdeljena v dva dela, zaseda nekaj nad 100 strani. Ker jih tudi brez angleškega povzetka, kazal ter virov in literature ostane kar precej, se seveda sprašujemo, kaj vse ponuja ta najmlajši knjižni sad dr. Lavričeve.

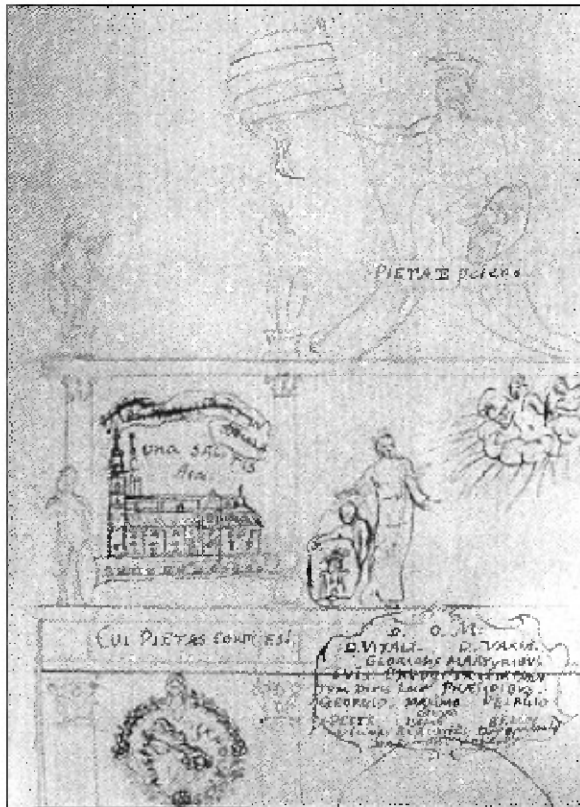
V svet *Zgodovine ljubljanske stolne cerkve* (1701-1714) in njenega avtorja, Ljubljančana Janeza Gregorja Dolničarja (1655-1719), nas Lavričeva popelje v več razdelkih (str. 11-62). Ti nas ne seznanjajo le z rokopisno različico *Historie* in njeno razmeroma dolgo, vijugavo potjo do prve objave v letu 1882 in te, 121 let mlajše. Ne seznanjajo nas samo z življenjem pisca – meščanskega sina, doktorja obojega prava, očeta šestih otrok, pravnika v službi Ljubljane in dežele Kranjske, likovnega snovalca, kronista in zbiralca zgodovinskih podatkov o rodnem mestu. Velika odlika tega sklopa je, da s predstavitvijo dopolnilnega gradiva, delovanja (dveh) ljubljanskih akademskih združb ter osebnih in umetnostnih povezav z Rimom in Salzburgom *Historio* umešča v širši družbeno-kulturni, zlasti umetnostni kontekst. Bralec se zave, da je Dolničarjev prikaz stare (srednjeveške) stolnice v *Historii* (in drugje) tudi odsev na splošno povečanega zanimanja za zgodovino Ljubljane, ki ga je leta 1674 nemalo poživil Janez Ludvik Schönleben, ko je v delu *Aemona vindicata* objavil dognanje, da je Ljubljana naslednica antične Emone. Kot plod širših prizadevanj za uvrstitev glavnega mesta dežele Kranjske med ugledna evropska kulturna in znanstvena središča se pokaže sama graditev nove stolne cerkve, za katero je dal pobudo in jo vodil Dolničarjev brat Janez Anton. Janez Gregor, ki je potek te pomembne zidave ovekovečil v *Historii* (ter nekaterih drugih spisih), pa pri teh prizadevanjih ni sodeloval zgolj kot kronist. Za veličastnejšo podobo in vlogo Ljubljane je sam skoval več slikarskih, kiparskih, arhitekturnih in drugih, tudi socialno-političnih načrtov.

Odločilnejši Dolničarjevi spisi in zapisi, ki se navezujejo na zgodovino ljubljanske stolnice, sestavljajo osrednji del knjige (str. 63-441). Prvo besedilo je transkribirani latinski izvirnik *Historie* (str. 63-208), katerega rokopis hrani Semeniška knjižnica v Ljubljani. Spremlja ga tekstnokritični aparat, ki dosledno vsebuje tudi opozorila glede na izdajo iz leta 1882. Izvirniku sledi slovenski prevod z obsežnimi opombami vsebinske narave (str. 209-362). V njih Lavričeva po

eni strani popravlja Dolničarjeve napake, po drugi pa besedilo obilno dopolnjuje s podatki iz drugih Dolničarjevih del, iz raznovrstne starejše in mlajše literature ter arhivskih virov. Že Dolničar je – po zgledu *Zgodovine vatikanskega svetišča* jezuita Filippa Bonnanija (1696) – delo zastavil dokaj velikopotezno. Poleg natančnih opisov zunanjščine in notranjščine stare ter graditve in posvetitve nove stolne cerkve je v *Historio* vključil poglavja o stolnici pripadajočih poslopih, škofijskem dvorcu, o leta 1701 ustanovljeni javni [Semeniški] knjižnici in bogoslovnem semenišču, katerega zidava se je začela leta 1708. Daljše poglavje je namenil slovesnostim ob prenosu sv. Rešnjega telesa (ter relikvij sv. Vitala in sv. Varije) v stolnico v dneh od 29. avgusta do 5. septembra 1706, nekoliko krajše pa splošni škofijski sinodi, ki je potekala v Ljubljani ob začetku teh slovesnosti. Predstavitvi slik in spomenikov z napisi v novi šenklavški cerkvi je posvetil dve ločeni poglavji, posebni poglavji navedbi imen in višine darov njenih dobrotnikov ter nekakšnemu povzetku vsebine v obliki vprašanj in odgovorov. Čeprav v delu prevladujejo zapisi o dogajanju v letih zidave nove stolnice, imajo v njem vidno mesto podatki, ki segajo v preteklost vse do antike. Gre za podatke o dogodkih, predmetih ali osebah v povezavi ali iz obdobja emonske škofije, obstoja srednjeveške cerkv(ice) sv. Nikolaja, še zlasti

Elias Bäck: Janez Gregor Dolničar. V desnem zgornjem kotu Dolničarjev akademski grb z geslom "Condit in Aeuum" (Ustvarja za večnost)

Janez Gregor Dolničar: Slavolok ljubljanskega magistrata. Izsek. Magistrat je slavolok postavil ob uvedbi bogoslužja v novo stolnico.

pa obdobja po ustanovitvi ljubljanske škofije leta 1461. Lepo berljiv prevod *Historie* z izčrpnim komentarjem nam posledično odpira vpogled tako v Dolničarjevo (oziroma v Dolničarjevi dobi obstoječe) zgodovinsko védenje o ljubljanski stolnici, kakor tudi v zdajšnje stopnjo poznanja njenih korenin – poznanja zgodovine ljubljanske stolnice kot zgradbe in škofijskega sedeža.

V nadaljevanju najdemo še štiri (samo) v izvirniku podane Dolničarjeve tekste. Čeravno gre za sestavna dela *Historie*, sta kot prva ločeno objavljena Dolničarjevo stvarno in imensko kazalo k rokopisu (str. 365-369) ter *Documenta* (str. 373-409) – skupek notic, različnih pregledov, prepisov listin in risb, ki predstavljajo, kakor pove že naslov, dokumentarni del *Historie*. Kot tretji sledi koncept le-te (str. 411-431), hranjen enako kakor njena "končna" različica v ljubljanski Semeniški knjižnici. Četrto, zadnje besedilo pa so Dolničarjevi osnutki spominskih napisov za ljubljanske škofo iz njegovega *Cypressus Labacensis* (str. 433-441), ki naj bi ohranjali spomin na pastirje škofije: od prvega, Sigmunda Lamberga (1463-1488), do Sigmunda Krištofa Herbersteina (1683-1701). Prav ob teh napisih velja omeniti kot možen kraj, kamor naj bi jih namestili, spominski park ali navje, ki si ga je prav tako zamislil Dolničar. Njegova snovanja, po katerih naj bi na navju poleg epitafov zaslužnih Ljubljančanov stali rimski nagrobniki, odražajo tisto že zgoraj pou-

darjeno skrb, da bi starožitnost in veljavo Ljubljane pokazali tudi na zunaj. "Silo", ki je Dolničarja po njegovih lastnih besedah "vlekla k zgodovinskemu delu" in drugim naporom, je moč brzkone najbolje razložiti z zavestjo pripadnosti kranjski deželi, posebej njeni prestolnici. Kljub ne tako redkim podatkovnim spodrseljajem in vrzelim ter dejstvu, da je v Dolničarjevem celotnem opusu "včasih težko ločiti med stvarnostjo in njegovo [avtorjevo] imaginacijo", ostaja v naših očeh vsega spoštovanja vredno njegovo nehlinjeno navdušenje za dvig domače umetnosti in znanosti. Tega navdušenja, ki bi bilo tudi danes marsikod še kako dobrodošlo, Dolničar ni gojil sam. Z njim so ga delili sočlani ljubljanskih *Družbe sv. Dizma* in predvsem *Akademije delavnih (Academie Operosorum)*, široko izobraženi in razgledani ljudje, med katerimi ni manjkal že imenovani Dolničarjev brat Janez Anton.

Prav za Janezom Antonom Dolničarjem (1662-1714), dekanom stolnega kapitlja in generalnim vikarjem ljubljanske škofije, se je ohranilo veliko različnih zapisov, ki jih je očitno upošteval tudi Janez Gregor, ki pa so kot vir prve roke, gledano v celoti, pomembno dopolnilo in korektiv *Historii*. Na podlagi teh zapisov sestavljeni študiji je njena avtorica, dr. Ana Lavrič, smiselno dodelila mesto v zadnjem delu knjige (str. 443-495). Pot zidave najpomembnejšega spomenika *Akademije delavnih* – nove ljubljanske stolne cerkve, ki še dandanašnji "priteguje poglede mnogih in vzbuja občudovanje" – tako lahko vnovič prehodimo ob gradivu Janeza Antona, njenega pobudnika in budnega spremljevalca. V premišljenem prikazu, temelječem na dekanovih noticah, njegovi knjigi prejemkov in izdatkov, zapisnikih konzistorialnih sej, vpisih v škofijske protokole in korespondenci, stopa na plan mnogo podrobnosti o podiranju stare in nastajanju nove stolnice. Pred nami skoraj zaživi vrvež, ki ga je leta 1699 sprožila odločitev za zidavo, živahno dogajanje, ki ni ugasnilo s slovesno posvetitvijo novogradnje 8. maja 1707, ampak se je, sicer v manjši meri, nadaljevalo vse do prezgodnje smrti Janeza Antona leta 1714: do leta, ko je bilo opravljenih več del v notranjščini nove cerkve in je bilo po večini pod streho tudi poslopje semenišča. Danes stoji v stolnični kapeli sv. Dizma sugestivno portretno doprsje (1721) tega zaslužnega dekana, * pod čigar vodstvom je Ljubljana "v rekordno kratkem času" dobila zares imenitno, po rimskem (italijanskem) zrelem baroku zgledovano stavbo. Da so k njeni imenitnosti prispevali tako kakovostni umetniki kot znameniti arhitekt Andrea Pozzo, freskant Giulio Quaglio ter kipar Angelo Putti – in da so ob tem zoreli tudi domači mojstri –, pa ima poleg Janeza Antona zasluge še nekaj drugih operozov. Ob učenem Janezu Krstniku Prešernu, proštu ljubljanskega kapitlja, gre posebna zahvala piscu *Historie*, Janezu Gregorju.

* Že po izidu knjige je dr. Metoda Kemperl objavila ugotovitev, da je avtor tega poprsja dejansko Angelo Putti – M. Kemperl, *Angelo Putti in Dolničarjevo poprsje v ljubljanski stolnici. Arhivska potrditev atribucije*, v: Zbornik za umetnostno zgodovino 38, 2002, str. 227-233. Zbornik je izšel v letu 2003.

Brez dvoma je knjiga, ki jo je tu zaradi izredno bogate vsebine težko ustrezno predstaviti, v prvi vrsti umetnostno (in cerkveno) zgodovinsko čtivo. Umetnost, zlasti likovna, je avtorju *Zgodovine ljubljanske stolne cerkve* veliko pomenila – posebej pomenljiv odraz njenega pomena za Dolničarjev krog je programatičnost stolnične poslikave oziroma opreme – in to se zrcali tudi v skrbno pripravljenem slikovnem gradivu knjige. Predvsem na začetku in v zadnji petini lahko vidimo več dobrih barvnih fotografij dr. Damjana Prelovška, med katerimi jih je največ s prizori iz Quagliovih fresk. Na splošno prevladujejo seveda risbe, ki jih je Janez Gregor Dolničar sam narisal v *Historii* ali jih je temu delu dodal kot priloge. Prav tako zanimivi so denimo v Dolničarjevo *Documenta* uvezeni načrti za novo stolnico, ki so jih v letih 1699-1701 napravili k projektu povabljeni arhitekti. Slikovne reprodukcije v knjigi so tematsko precej raznovrstne in, če jih "beremo" skupaj z besedilom, zgovorne. Po upodobitvah stare in nove stolnice, po skicah raznih napisov, predmetov in objektov, po portretih in drugem slikovnem gradivu nam namreč govori svet, ne tako oddaljen od našega, svet, ki ni (bil) samo svet (nastopajočih) umetnikov in prelatov. Škoda le, da vsaj k samostojnim ilustracijam v knjigi ni doslednega kazala.

Za sklep vzemimo knjigo v roke še enkrat! Natančnost in temeljitost, tako zelo značilni za celotno knjigo, sta pravzaprav razvidni že iz kolofona. V skladu s tem naj navedem, da je prevod *Historie*, ki ga je redigirala in dopolnila Lavričeva, delo dr. Marijana Smolika in da je besedila v verzih prevedel dr. Kajetan Gantar. Posebno pohvalno je, da ne izvemo zgolj za ime večše prevajalke povzetka v angleščino, Alenke Klemenc, marveč tudi za imena dveh recenzentov in oseb, ki so opravile jezikovni pregled (izrecno je omeniti dr. Blaža Resmana). Kljub deležem teh in nekaterih drugih sodelavcev pa je knjiga, katere izid je "nekako srečno sovpadel" s 300. obletnico zidave ljubljanske stolnice (in 30. obletnico ustanovitve Umetnostnozgodovinskega inštituta ZRC SAZU), predvsem sad velikega truda in potrpežljivosti dr. Ane Lavrič. Delo, ki bi vsekakor zaslužilo širši naslov, pomeni več kot solidno izhodišče za pripravo razstave in simpozija ob 300. obletnici posvetitve nove stolnice v letu 2007. Medtem bi mogel kak arhivist – zgodovinar koncept knjige s pridom uporabiti kot zgled pri objavi še kakšnega podobno ali tudi manj pričevalnega zgodnjenovoveškega vira. Poglavlji "Ekdotična in prevajalska pojasnila" in "Rokopis *Historie*" (str. 17-24) bi mu bili pri tem posebej v pomoč.

Lilijana Žnidaršič Golec

Dr. Fran Viljem Lipič, Topografija c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane, Ljubljana, 1834. Faksimile, prevod in spremne študije (urednica Zvonka Zupanič Slavec, prevajalka Marjeta Oblak). Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije. Ljubljana 2003. 630 strani (prevod in študije)

Topografijo c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane je daljnega leta 1834 napisal ljubljanski zdravnik prof. dr. Fran Viljem Lipič (1799-1845). Lipič je bil rojen v Novi Vesi (madž. Igló, nem. Neudorf) na današnjem Slovaškem, kot potomec beneško-kotorske patricijske in madžarske plemiške družine. Po študiju medicine na Dunaju je nekaj let služboval v Ljubljani. V enajst let dolgem obdobju svojega službovanja na Kranjskem (1823-1834) je napisal dve obsežni deli, in sicer *Topografijo c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane* in prvo protialkoholno znanstveno razpravo na svetu *Grundzuge zur Dipsobiostatik*.

V prispevku bomo v prvem delu na kratko ocenili prevod in spremne študije, v drugem pa predstavili zelo zanimivo in v originalu težko dostopno Topografijo Frana Viljema Lipiča.

Po sto sedemdesetih letih je Topografija doživela ponatis in prevod. Faksimile, prevod in spremne študije sta za izdajo pripravili in uredili pobudnica ter urednica prevoda Zvonka Zupanič Slavec in prevajalka Marjeta Oblak. Knjigo sta predstavili širši javnosti na novinarski konferenci in na znanstvenem simpoziju v kliničnem centru v Ljubljani 29. maja 2003. Prof. dr. Franu Viljemu Lipiču v čast so ob tej priložnosti pripravili tudi skromno razstavo. Urednica Zvonka Zupanič Slavec je Lipiča označila kot avtorja, ki je "mestu in deželi ohranil barvit in trajen spomin na takratni čas, njegove ljudi, življenjske navade, zdravstvo in tisočero drugih stvari, ki jih njegova Topografija hrani kot dragocen zaklad". Njegovo Topografijo je predstavila kot "kakovostno delo, plod dolgoletnih priprav, zbiranja podatkov, skrbne analize, kritične sinteze in sodobne statistične obdelave, ki je nastala v času, ko se je trend pisanja takih topografij šele dobro začel, večinoma so bile objavljene šele po letu 1840". V knjigi, ki obsega štiri dele, najdemo podatke o pokrajini, klimi, vodovju; zdravstvenih in bivanjskih razmerah; načinu oblačenja, prehranjevanja; navadah prebivalstva. Topografija je vsekakor dragoceno domoznansko in naravoslovno delo in kot tako dobro izhodišče za poznavanje in proučevanje lokalne zgodovine, kulture, etnologije in sociologije, naravnih in nravnih, upravnih in gospodarskih značilnosti ter vir podatkov o zdravstvu in zdravstvenem stanju prebivalcev na območju Ljubljane v prvi četrtini 19. stoletja.

Pričujoča knjiga je rezultat leto in pol dolgega dela – prevajanja, raziskovanja, nešteti konzultacij in posvetovanj. Urednica in prevajalka sta se trudili pritegniti čim širši krog strokovnih sodelavcev, a zaradi preobilice dela le-teh sta včasih dobili tudi odklonilne odgovore – "tako, da marsikaj še čaka na strokovna dopolnila". Pri iskanju rešitev so sicer pomagali stro-